

## แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระไตรปิฎก

□ พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ธีรธมฺโม), ผศ.

ผู้อำนวยการสำนักงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

**แนวคิด** หรือ **ทฤษฎี** ทางการเมืองการปกครองตามแนวพระไตรปิฎก มาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาทฤษฎีทางการเมืองการปกครอง หรือการบริหารในพระไตรปิฎก นั้นเอง คำว่า**ทฤษฎี** คือความเห็นอย่างหนึ่งซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า **ทัญญู** คำว่าทฤษฎี หรือ ทัญญู เป็นคำกลาง ๆ กล่าวคือเป็นคำที่อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ตามความรู้ความเข้าใจของผู้แสดงความคิดเห็นที่แสดงออกมาโดยสอดคล้องกับกฎแห่งความเป็นจริง ซึ่งสามารถนำไปพิสูจน์ทดลองเพื่อหาคุณค่าความเชื่อมั่นได้ พระพุทธศาสนาเรียกว่าสัมมาทัญญู หรือ สัมมาทฤษฎี ในทางตรงกันข้ามความคิดเห็นหรือความรู้ใด ๆ ก็ตามที่ไม่สอดคล้องกับกฎแห่งความจริง เมื่อนำมาพิสูจน์หรือทดลองปฏิบัติแล้ว ไม่บังเกิดผลให้เป็นคุณค่าที่พึงาม ไม่ส่งเสริมความก้าวหน้าหรือการพัฒนาใดใด เรียกว่า มิจจาทัญญู หรือ มิจจาทฤษฎี<sup>๑</sup> ซึ่งคำดังกล่าวเป็นการสะท้อนกรอบแนวคิดของผู้ปฏิบัติในทิศทางที่จะเป็นสัมมาทัญญู หรือ มิจจาทัญญูนั่นเอง

### ๑. แนวคิดทางการเมืองการปกครองทั่วไป

แนวคิด (Concept) ทางการเมืองการปกครองของแต่ละสำนักที่เสนอแนวคิดออกมา บางครั้งจะก่อให้เกิดอิทธิพลที่อยู่เหนือจิตใจชนในกลุ่มต่าง ๆ บางครั้งรุนแรง ชัดแย้ง ต่อสู้กันจนเกิดความเสียหาย แบ่งพรรค แบ่งฝ่าย แบ่งพวกกันมามากต่อมากแล้ว เจ้าลัทธิหรือนักปราชญ์เจ้าของทฤษฎีเอง ก็พยายามปรับปรุงแก้ไขแสวงหาแนวคิดวิธีการที่ดีที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็มีแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่มาก เพราะความคิดทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเริ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ที่เขามีต่อรัฐ และรัฐมีต่อเขา หรืออีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ในแง่ที่ว่าบุคคลต้องปฏิบัติ

---

<sup>๑</sup> จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔). หน้า ๓๔.

อย่างไรต่อรัฐ และรัฐจะปฏิบัติอย่างไรต่อบุคคล<sup>๒</sup> ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับรัฐ หรือรัฐบาล หรือผู้นำที่มีผลกระทบต่อผู้อยู่ใต้ทางการปกครอง จนทำให้มีแนวคิดที่ว่าใครควรจะเป็นผู้นำที่มีอำนาจ หรืออำนาจควรมาจากใคร ทั้งนี้ **คนบางกลุ่ม**คิดว่า พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมืองแต่ผู้เดียว **อีกกลุ่มหนึ่ง**กลับคิดว่าการที่ให้บุคคลคนเดียวใช้อำนาจอย่างเต็มที่นั้นไม่ดี อำนาจควรกระจายกันไป สองกลุ่มนี้มีแนวความคิดที่ไม่เหมือนกันและเป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ตลอดมา บุคคลกลุ่มหนึ่งคิดว่ามนุษย์เราเกิดมาควรจะทำงานเต็มที่ตามศักยภาพความสามารถของตนและก็ควรที่จะมีสมบัติเป็นของตัวเอง บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งคิดตรงกันข้าม คือคิดว่ามนุษย์ในสังคมนี้เกิดมาอยู่ในสังคมเดียวกัน สังคมพึงจะรับผิดชอบต่อชีวิตของทุก ๆ คน นั่นก็หมายความว่าคนรวยควรช่วยเหลือคนจน และควรที่จะห้ามมิให้บุคคลที่มีทรัพย์สินส่วนตัวโดยให้ถือว่าทรัพย์สินทั้งหมดเป็นของรัฐเสียเอง<sup>๓</sup>

ในยุคอินเดียบารอน ก็มีแนวความคิดที่ว่าเช่นนี้เหมือนกันซึ่งมาจากคัมภีร์ของศาสนาฮินดูที่เรียกว่ามานวธรรมศาสตร์ ที่ทำให้สังคมอินเดียต้องยอมรับแนวความคิดที่ว่ามานี้เป็นระยะเวลาเป็นหลายพันปีมาแล้ว ซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ได้อธิบายว่า พระผู้เป็นเจ้าสร้างโลกแล้วสร้างธรรมสำหรับโลกแล้วสร้างมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ทำดีและอยู่กันอย่างปกติสุขโดยอาศัยข้อปฏิบัติตามหลักกรรมสี่ คือพรหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร<sup>๔</sup> การเมืองการปกครองสมัยนั้นถูกอิทธิพลทางศาสนาพรหมณ์ครอบงำจนไม่สามารถยับยั้งได้ ทุกสิ่งทุกอย่างทางความเชื่อล้วนตกอยู่ภายใต้คำสอนของศาสนาพรหมณ์ สังคมประเพณีวิถีชีวิตของสังคมในสมัยพุทธกาลนั้นก็ล้วนแล้วแต่พรหมณ์เป็นผู้กำหนดทิศทางจนก่อให้เกิดชนชั้นวรรณะขึ้นมา<sup>๕</sup>

<sup>๒</sup> Rung K Thanna, Boo S. Chuntra, **คู่มือรัฐศาสตร์แนวใหม่**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ PSP, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔.

<sup>๓</sup> Rung K Thanna, Boo S. Chuntra, **คู่มือรัฐศาสตร์แนวใหม่**, หน้า ๒๖.

<sup>๔</sup> จิตรโชติ (บรรพต) วีระสัย และคณะ, **รัฐศาสตร์ทั่วไป**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๔.

<sup>๕</sup> พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ, **การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ**. (ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), ๑๐.

## ๒. นานาทัศนะของแนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎก

แนวคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎกได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้พยายามที่จะเสนอแนวความคิดทฤษฎีทางการเมืองการปกครองที่มีมาในพระไตรปิฎกหรือคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก บางครั้งจำต้องนำเอาทฤษฎีทางการเมืองการปกครองของชาวตะวันตกเข้ามาช่วยในการอธิบายและวิเคราะห์ เพราะหากการอธิบายและวิเคราะห์ไปโดยไม่มีการรอบทฤษฎีแล้วไซ้ร้ แม้จะทำให้เห็นร่องรอยแนวคิด แต่ก็ทำให้ไม่สามารถเชื่อมโยงเป็นระบบให้เกิดขึ้นได้เพราะพระไตรปิฎกเองมีขอบข่ายที่กว้างเกินไปจนจับหลักไม่ได้ และถ้าจะอธิบายโดยใช้มโนทัศน์ของชาวตะวันตกมากเกินไป ก็จะเป็นการทำให้เนื้อหาการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกแคบลงไปได้<sup>๖</sup> อย่างน่าเสียดาย ในที่นี้จะได้นำเสนอทั้งหมด จำนวน ๔ แนวความคิดหลัก ในส่วนของปริชา ช้างขวัญยืน ได้ให้ทรรศนะเอาไว้ ๕ แนวความคิด ผู้เขียนได้ขยายเพิ่มเติมอีก ๓ แนวความคิด ซึ่งแต่ละแนวทางล้วนแล้วแต่เกิดจากฐานความรู้ ภูมิหลัง และทิวทัศน์ความเห็น หรือความเชื่อของนักวิชาการแต่ละท่านซึ่งจะอธิบายดังต่อไปนี้

### ๒.๑. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวประชาธิปไตย

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ ที่ประเทศไทยให้การสนับสนุนความคิดทางการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก เริ่มจากจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีและมีอิทธิพลจนนักสอนศาสนาทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์ ยึดถือว่าเป็นคำอธิบายที่ถูกต้อง<sup>๗</sup> และพยายามอธิบายในแนวทางนี้เรื่อยมา จนกระทั่งมีพระนักพูดฝีปากเอกอย่างกิตติพุกโก ถึงกับหลุดปากออกมาว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” เป็นต้น หากดูจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว มีหลายสิ่งหลายประการที่ตรงกับลักษณะของประชาธิปไตยซึ่งเน้นที่ตัวปัจเจกบุคคล เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เริ่มต้นจากตัวบุคคล<sup>๘</sup>

<sup>๖</sup> พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

<sup>๗</sup> ปริชา ช้างขวัญยืน, *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒.

<sup>๘</sup> ปริชา ช้างขวัญยืน, *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๔.

เป็นหลัก ที่มีทั้งอิสรภาพและเสรีภาพในการกระทำ หรือไม่กระทำ อย่างไรก็ได้ เพียงแต่อะไรก็ตามที่เป็นความชั่วไม่ทำ (สพพปาปสฺส อกรณ) อะไรก็ตามที่เป็นความดีให้รีบทำ (กุสลสฺสุปสมปทา) เป็นต้น

### ๒.๒. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวสังคมนิยม

แนวความคิดนี้ได้มีโอกาสแพร่เข้ามาในกลุ่มของนิสิตนักศึกษาและชนชั้นที่ใช้กรรมาชีพ หรือผู้ใช้แรงงานที่มีความคิดต่อต้านรัฐบาลที่มีลักษณะเผด็จการโดยเริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมาในยุคของจอมพล ป.พิบูลย์สงคราม มาจนถึงยุคของจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี<sup>๙</sup> เป็นยุคสมัยที่รัฐบาลปกครองประเทศเป็นแบบรัฐทหารจึงทำให้บรรยากาศภายในของไทยในตอนนั้นเบียดเบียนต่อผู้ปกครอง และกลุ่มปัญญาชนได้แสวงหาทางออกอื่น ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งนิสิตนักศึกษาได้ผิวนถึงแนวคิดสังคมนิยม **ยูโทเปีย** ที่ได้อธิบายถึงดินแดนสุขาวดีในโลกมนุษย์ตามทัศนะของโทมัสมอร์ ชาวอังกฤษ ที่พิมพ์ออกเผยแผ่เมื่อ ค.ศ. ๑๕๐๓ เป็นต้นมา จนทำให้การเคลื่อนไหวของชนชั้นกรรมกรและปัญญาชน<sup>๑๐</sup> ได้บรรลุถึงระดับใหม่ของการสร้างอุดมการณ์ร่วมและหนีเข้าป่าเพื่อจับอาวุธเข้าต่อสู้กับรัฐบาลกลาง

### ๒.๓. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวธรรมิกสังคมนิยม

แนวคิดนี้ท่าน**พุทธทาส** ได้วิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยและทุนนิยมในทางลบโดยแสดงทัศนะสนับสนุนสังคมนิยม แต่ไม่ต้องการให้เป็นสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ได้แนวคิดเรื่องธรรมะและธรรมชาติ ที่อยู่ร่วมกันเป็นวิถีแห่งสังคม<sup>๑๑</sup> โดยให้คำนิยามใหม่ว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งสังคมนิยมแบบนี้จะไม่มีทั้งชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ แต่จะมีระบบที่ประกอบด้วยธรรมที่ถูกต้อง ซึ่งเท่าที่ผ่านมาคนรวายในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาก็ไม่ได้เป็นชนชั้นนายทุนที่ขูดรีดหรือนำรังเกียจ แต่กลับกลายเป็นผู้ให้แก่มังคมและชุมชน เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี, นางวิสาขา

<sup>๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

<sup>๑๐</sup> บุญศักดิ์ แสงระวี, แปลและเรียบเรียง, **ลัทธิสังคมนิยม อดีต ปัจจุบัน อนาคต**, (กรุงเทพฯ : หจก. เอ็มไทรด์ดิง, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

<sup>๑๑</sup> ปรีชา ช้างขวัญยืน, **พระศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๓.

เป็นต้น<sup>๑๒</sup> ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้สามารถที่จะวัดคุณค่าของความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุได้เป็น ๒ ส่วน คือส่วนแรก ในฐานะหลักการ หรือคุณค่าทางด้านจิตใจ หลักการได้ก็ตามถ้าประกอบด้วยหลักธรรมแล้วเป็นระบบการเมืองที่ถูกต้องโดยเรียกว่าระบบธัมมิกสังคมนิยม และส่วนที่สอง ด้านระบบเห็นว่าการปกครองที่ใช้วิธีเผด็จการโดยมีธรรมกำกับเป็นการปกครองที่ดีที่สุด<sup>๑๓</sup> เช่นกัน

**ปรีชา ช้างขวัญยืน** ได้วิพากษ์เอาไว้ว่า แนวคิดดังกล่าวเป็นการอธิบายที่สนับสนุนกระแสการเมืองโดยดัดแปลงสังคมนิยมให้เป็นแบบพุทธอิงหลักธรรมคำสั่งสอนในพระไตรปิฎก จนเห็นได้ชัดว่าสังคมนิยมแบบของท่านพุทธทาสไม่ใช่สังคมนิยมที่นักรัฐศาสตร์พูดกันโดยทั่วไปเพราะไม่ได้พูดถึงหลักการอันเป็นหัวใจของสังคมนิยม ซึ่งทำให้คิดว่าท่านไม่สนใจ หรือไม่ท่านก็อาจไม่เข้าใจหลักการดังกล่าว ท่านเข้าใจสังคมนิยมอย่างพื้น ๆ คือเข้าใจอย่างที่คนทั่วไปซึ่งได้อยู่ในกระแสการเมืองสมัยนั้นเข้าใจ มิใช่เข้าใจอย่างนักวิชาการทางปรัชญาการเมือง หรือปรัชญาเศรษฐกิจเข้าใจกัน<sup>๑๔</sup>

#### ๒.๔. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปรัชญาการเมือง

แนวทางนี้ **ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช** ได้แสดงทัศนะเอาไว้คือการใช้ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์และปรัชญาการเมืองมาวิเคราะห์ความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ เช่น อัคคัณณสูตรและราชনীติ ซึ่งทำให้มองเห็นว่าท่านผู้นี้ได้รับอิทธิพลแนวคิดแบบตะวันตก<sup>๑๕</sup> มาเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนในเรื่องของปรัชญาการเมืองคืออะไร **สมภาร พรหมทา** ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า ปรัชญาการเมือง และปรัชญาสังคม มีความแตกต่างกันคือเมื่อนักปรัชญาคนหนึ่งเสนอว่ารูปแบบหรือโครงสร้างต่อไปนี้เป็นดีที่สุด สำหรับใช้เป็นแบบในการจัดระบบการอยู่ร่วมกันโดยให้เหตุผล

<sup>๑๒</sup> พระมหาธรรมมรุต อริยธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก, (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๒.

<sup>๑๓</sup> มยุรา อรุณเณทร์, พระพุทธศาสนากับการเมือง : กรณีศึกษาการปฏิบัติตนของนักการเมืองในปัจจุบัน, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

<sup>๑๔</sup> ปรีชา ช้างขวัญยืน, **ทฤษฎะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๓.

<sup>๑๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

สนับสนุน เป็นปรัชญาการเมือง แต่ถ้านักปรัชญาคนดังกล่าวไม่หยุดอยู่เพียงแค่นั้น แต่เสนอลงไปในรายละเอียดถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับปัจเจกชน หรือระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมควรมีเสรีภาพเท่าใด มีสิทธิเท่าใด เป็นต้น เป็นปรัชญาสังคม<sup>๑๖</sup>

### ๒.๕. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวธรรมาธิปไตย

แนวคิดนี้ เป็นแนวคิดที่ต้องการเชิดชูยกย่องพระพุทธศาสนาให้สูงเหนือกว่าแนวคิดทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมที่ต่างก็มีข้อบกพร่องกันอยู่ โดยจัดแนวคิดแบบประชาธิปไตยเป็นแบบโลกาธิปไตย<sup>๑๗</sup> และจัดแนวคิดแบบสังคมนิยมเป็นแบบอัตตาธิปไตย ซึ่งทั้งสองแนวคิดหลังนี้พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสรรเสริญ แต่ทรงยกย่องแนวคิดแบบธรรมาธิปไตย ที่มีธรรมเป็นใหญ่<sup>๑๘</sup> คือหลังจากได้พิจารณาไตรตรองข้อเท็จจริงและเหตุผลตามที่ได้รับฟังมาแล้วอย่างกว้างขวาง พิจารณาอย่างดีที่สุดเต็มขีดแห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่กระจ่างชัดว่าเป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงาม กระทำการต่าง ๆ โดยยึดหลักการ กฎ ระเบียบกติกา<sup>๑๙</sup> ทั้งนี้คำสอนของพุทธศาสนาเป็นธรรมาธิปไตยและยกย่องธรรมาธิปไตย ส่วนประชาธิปไตยก็คงสงเคราะห์เข้าไปโลกาธิปไตย หรือประชาธิปไตยที่อยู่บนพื้นฐานของธรรมาธิปไตย<sup>๒๐</sup>

แนวความคิดแบบนี้**ปรีชา ช่างขวัญยืน** ได้วิจารณ์ไว้ว่าเป็นแนวคิดซึ่งเกิดจากการพิจารณาเพียงคำว่า **อธิปไตย** โดยมิได้ดูบริบทต่าง ๆ ว่ามีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า**อธิปไตย** ที่ต่อท้ายคำเรียกระบบการปกครองต่าง ๆ หรือไม่ จึงเป็นแนวทางที่เกิดจากความเข้าใจผิดตั้งแต่ต้น และผู้เสนอแนวทางนี้ซึ่งก็ไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นคนแรกก็ได้มีตัวอย่างที่เป็นเรื่องการเมือง

<sup>๑๖</sup> สมภาร พรหมทา, **ปรัชญาสังคมและการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓-๔.

<sup>๑๗</sup> ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

<sup>๑๘</sup> ปรีชา ช่างขวัญยืน, **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๔.

<sup>๑๙</sup> มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ปรัชญาการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๕.

<sup>๒๐</sup> คุณ โทชนธ์, **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๖.

การปกครองที่ปรากฏจริงในพระไตรปิฎกมาสนับสนุนเหมือนข้อเสนอในแนวทางประชาธิปไตยกับสังคมนิยมซึ่งมีมาก่อนหน้านั้น<sup>๒๑</sup>

### ๒.๖. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวพุทธประวัติศาสตร์

แนวคิดนี้เป็นมุมมองที่นักวิชาการบางท่านได้พยายามชี้ประเด็นเรื่องพุทธประวัติศาสตร์ให้เป็นการเมืองที่สุดโต่ง เช่น วิเคราะห์ว่าเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวชตอนกลางคืน ทำไมไม่เสด็จออกตอนกลางวันอาจเป็นเพราะเหตุผลการขัดแย้งทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งแนวความคิดนี้เป็นเพียงแนวความคิดที่วิพากษ์ในห้องเรียน เสี่ยงต่อการต่อต้านจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก และไม่ควรที่จะนำประเด็นดังกล่าวนี้มาตีความ

### ๒.๗. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวนิติรัฐ

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๒๔ ที่เหล่านักวิชาการสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ<sup>๒๒</sup> กระทรวงศึกษาธิการ ในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีให้มิโครงการการศึกษาเพื่อเสนอหลักวิชาการตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในโครงการดังกล่าว แนวความคิดที่เหล่านักวิชาการได้ระดมกันนั้นโดยมากมุ่งไปที่พระวินัยปิฎกโดยมีการอบของหลักนิติบัญญัติเป็นตัวกำหนด หากมองในแง่ของการลงโทษทางวินัย หรือการปรับอาบัติ สังคมสงฆ์จะเข้ามาจัดการเพราะเป็นปัญหาที่กระทบถึงสังคมโดยรวม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้มองเห็นว่าพระวินัย หรือสิกขาบท เป็นธรรมนูญการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้กับคณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาณาจักรอย่างน้อยก็สะท้อนแนวคิดที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า กฎหมายมีความจำเป็นในการปกครองไม่ว่าจะในส่วน of คณะสงฆ์หรือฝ่ายบ้านเมือง<sup>๒๓</sup> ก็ตาม

<sup>๒๑</sup> ปรีชา ช่างขวัญยืน, *พรรคชนทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

<sup>๒๒</sup> สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, “คำนำ.” รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิเคอาร์ท, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

<sup>๒๓</sup> พระมหาอภิวชิ ธีรปัญญา, *การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื๊อกับพุทธปรัชญาเถรวาท*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

#### ๒.๔. การตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวมนทัศน์สมัยใหม่

แนวความคิดนี้ **ปรีชา ช้างขวัญยืน** ได้ให้มุมมองใหม่หลังจากมองเห็นข้อจำกัดของการอธิบายในอดีตคือแนวทางที่ ๑-๕ ที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะดังกล่าวท่านได้มองข้อจำกัดของแนวทางเหล่านั้นไว้ ๖ ประการคือ<sup>๒๔</sup>

๑) ไม่มีการพิจารณาระดับความเจริญของการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในสมัยพุทธกาลว่าอยู่ในระดับใด เมื่อเทียบกับปัจจุบันเพราะการอธิบายไม่ได้แยกระดับจนดูราวกับว่าคนสมัยพุทธกาลเข้าใจประชาธิปไตยและสังคมแบบเดียวกับคนยุคปัจจุบัน

๒) ไม่มีการแยกลักษณะร่วมบางประการที่เกิดขึ้นในหลายระบอบการปกครอง เช่น การเลือกตั้ง, การประชุมแบบเสียงข้างมาก เมื่อเห็นว่าแนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับประชาธิปไตยก็ยึดถือเหตุผลดังกล่าวเป็นหลัก

๓) ระบอบการปกครองทั้งประชาธิปไตยและสังคมนิยมที่วิเคราะห์กันมาล้วนเน้นเรื่องบุคคลมากกว่าระบบ

๔) ไม่มีการสำรวจข้อมูลให้ทั่วถึงทั้งพระไตรปิฎกและชาดก ว่าส่วนใดเป็นเรื่องสมัยก่อนพุทธกาล หรือส่วนใดเป็นเรื่องในสมัยพุทธกาล และที่สำคัญไม่ได้พิจารณาคำสอนที่เกี่ยวกับการปกครองและเศรษฐกิจว่าสามารถระบุชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับระบบไหน

๕) ไม่ได้พิจารณาคำสอนและเจตนาของพระพุทธเจ้า ว่าระบบไหนดีกว่าอีกระบบอย่างไร เพียงแต่เลือกมาเฉพาะที่สนับสนุนความคิดของผู้วิเคราะห์ โดยละเลยส่วนที่ขัดแย้งมาพิจารณา ๖) แนวการวิเคราะห์ที่อาศัยแนวคิดตะวันตกมากเกินไปอาจเป็นการลำเอียงและคับแคบ ดังนั้น **ปรีชา ช้างขวัญยืน** จึงเสนอแนวคิดการตีความพระพุทธศาสนาทางการเมืองใหม่ที่กว้างขึ้น ใน ๒ ลักษณะคือ<sup>๒๕</sup>

<sup>๒๔</sup> ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*, หน้า ๑๔-๑๕.

<sup>๒๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๖.



๑. **กว้างด้วยหลักฐานข้อมูล** คือศึกษาหลักฐานทั้งบริบท คือสมัยพุทธกาลในแง่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่น ๆ จะทำให้ไม่กลายเป็นการนำความคิดของคนปัจจุบันไปใส่ให้แก่พระพุทธเจ้า

๒. **กว้างด้วยมโนทัศน์** คือการใช้มโนทัศน์ทางตะวันตกมาพิจารณาคำสอนในศาสนาบางครั้งก็แคบเกินกว่ามโนทัศน์ทางศาสนา เพราะการเมืองมุ่งสร้างระบอบบังคับมากกว่ามุ่งที่จะชักจูงใจของปัจเจกชน และเมื่อพิจารณาอย่างจริงจังอาจทำให้เห็นถึงแนวปรัชญาการเมืองแบบใหม่ได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดทางการเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกทั้ง ๔ แนวนั้น เหล่านักวิชาการได้พยายามประยุกต์ให้บูรณาการเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยอาศัยความรู้พื้นฐานของประวัติศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางด้านตะวันตก และค้นคว้าสืบต่อกันมาบ้างแล้ว ซึ่งจะเป็นแนวทางให้นักวิชาการรุ่นต่อไปได้นำไปต่อยอดและขยายฐานสร้างองค์ความรู้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

### ๓. ความเป็นมาของรัฐในพระไตรปิฎก

#### ๓.๑. ภูมิหลังของชมพูทวีป

ก่อนที่จะศึกษาวิเคราะห์การเมืองการปกครองในพระไตรปิฎกก็ควรที่จะได้มีการศึกษาถึงภูมิหลังของชนชาตินั้น ๆ เสียก่อนเพราะเรื่องราวที่กำลังศึกษาอยู่ในขณะนี้ เป็นบรรยากาศของชนชาติอินเดีย หรือที่ทราบกันดีในยุคนั้นสมัยนั้นว่า ชมพูทวีปเดิมดินแดนแถบนี้เป็นที่ยึดครองของชนชาติมิลักกะ หรือดราวิเดียน ต่อมาเมื่อพวกอริยกะ หรือพวกอารยัน เข้ามารุกรานและครอบครองพื้นที่และในทุก ๆ ด้าน จนพวกมิลักกะต้องถอยร่นลงไปยังทางภาคใต้ของอินเดียและประเทศศรีลังกาตอนเหนือในปัจจุบัน จนเป็นที่ทราบดีว่าชนชาติดังกล่าวคือชนชาติทมิฬเมื่อพวกอริยกะได้ครอบครองดินแดนชมพูทวีปแล้วได้แบ่งดินแดนออกเป็น ๒ ส่วน<sup>๒๖</sup> คือ

<sup>๒๖</sup> ศนจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง, **พุทธประวัติฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

ก) **มัชฌิมชนบท** หรือ มัชฌิมประเทศ ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งมีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน และที่สำคัญเป็นศูนย์กลางแห่งการปกครองด้วย โดยมีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาลถึงกับมีการระบุว่า

**ทิศอุดร** (เหนือ) จรดภูเขาสีรธชะ (ประเทศเนปาล-ปัจจุบัน)

**ทิศบูรพา** (ตะวันออก) จรดมหาศาลนคร (เบงกอล-ปัจจุบัน)

**ทิศอาคเนย์** (ตะวันออกเฉียงใต้) จรดแม่น้ำสัลลวดี

**ทิศทักษิณ** (ใต้) จรดเสตกัณณิกนิคม (เดกกัน-ปัจจุบัน)

**ทิศปัจจิม** (ตะวันตก) จรดภูคาม (บอมเบย์-ปัจจุบัน)

ข) **ปัจจันตชนบท** หรือ ปัจจันตประเทศ ซึ่งเป็นประเทศชายแดนที่ไม่มีความเจริญนัก ซึ่งหมายถึงดินแดนที่อยู่นอกเขตมัชฌิมชนบทเป็นต้นไปนั่นเอง.

### ๓.๒. ขนาดของแคว้นโบราณ

หนังสือหลายเล่มได้ให้ทัศนะที่แตกต่างกันทั้งในเรื่องของจำนวนรัฐ, รูปแบบการปกครอง และมีส่วนที่เหมือนกันมากบ้างน้อยบ้าง คือ วิรัช ธีรพันธุ์เมธี ระบุแคว้นขนาดใหญ่ ๑๖ แคว้น และแคว้นขนาดเล็กอีก ๕ แคว้น<sup>๒๗</sup> ส่วนคณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เสียงเชียง ระบุมาในบาลีอุโบสถสูตร มีเพียง ๑๖ แคว้น และระบุไว้ในบาลีสูตรอื่นอีก ๕ แคว้น คือ ลักกะ, โกลิยะ, ภัคคะ, วิเทหะ และอังคุตตราปะ<sup>๒๘</sup> แต่ในเอกสารชิ้นนี้จะจัดลำดับความสำคัญของแคว้นต่าง ๆ ออกเป็น ๓ ลำดับ คือ แคว้นขนาดใหญ่, แคว้นขนาดกลาง และแคว้นขนาดเล็ก ดังนี้

<sup>๒๗</sup> วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, **พุทธปรัชญาการปกครอง**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ม.ป.ป.).

หน้า ๕-๗.

<sup>๒๘</sup> คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เสียงเชียง. **พุทธประวัติฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๔.

**๓.๒.๑. แคว้นขนาดใหญ่หรือมหาอำนาจ ๔ แคว้น** ซึ่งแคว้นเหล่านี้เป็นแคว้นที่ทรงพลังทางแสนยานุภาพทางการเมืองการปกครองและทางทหารเป็นอย่างมาก เป็นที่น่าสังเกตว่าแคว้นมหาอำนาจเหล่านี้มักจะมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ที่รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง การตัดสินใจ, การสั่งการ, การดำเนินนโยบาย ล้วนอยู่ภายใต้พระราชอำนาจทั้งสิ้น และที่สำคัญเป็นแคว้นที่ยกทัพเข้ารุกรานแคว้นอื่น ๆ ประกอบไปด้วย แคว้นมคธ, โกศล, อวันตี และวังสะ ตามลำดับ

| ที่ | แคว้น  | เมืองหลวง   | ผู้ครองนคร        | รูปแบบการปกครอง   |
|-----|--------|-------------|-------------------|-------------------|
| ๑   | มคธ    | กรุงราชคฤห์ | พระเจ้าพิมพิสาร   | สมบูรณาญาสิทธิราช |
| ๒   | โกศล   | กรุงสาวัตถี | พระเจ้าปเสนทิโกศล | สมบูรณาญาสิทธิราช |
| ๓   | อวันตี | กรุงอุชเชนี | พระเจ้าจันทปัชชิต | สมบูรณาญาสิทธิราช |
| ๔   | วังสะ  | โกสัมพี     | พระเจ้าอุเทน      | สมบูรณาญาสิทธิราช |

ในแคว้นมหาอำนาจทั้ง ๔ นั้นมักจะนิยมขยายอำนาจทางการเมืองเข้าสู่แคว้นอื่น ๆ ตลอดมา เช่นกรณีของพระเจ้าจันทปัชชิตได้ยกทัพเข้าตีเมืองหลวงของกษัตริย์เชื้อสายกรีก ผู้ปกครองทางภาคเหนือของอินเดีย แต่กับประสบความพ่ายแพ้ พระองค์ต้องหนีเข้าไปซ่อนตัวด้านหลังกระท่อมชานนาในหมู่บ้านแห่งหนึ่งแล้วได้ยินเสียงเด็กร้องและแม่ของเด็กกล่าวกับเด็กว่า “เจ้าโง่เขลาที่ยังร้อนอยู่ เจ้ากัดกินมันตรงกลางได้อย่างไร ปากเจ้าก็พองหมด เจ้าควรกัดกินขนมที่ร้อนโดยเริ่มจากมุมรอบ ๆ ก่อนมิใช่หรือ” พระองค์จึงได้แนวคิดเรื่องปาล้อมเมืองเข้ามาเป็นกลยุทธ์แล้วทำให้ประสบชัยชนะมาแล้ว<sup>๒๙</sup> เป็นต้น จะเห็นว่าแคว้นทั้ง ๔ นี้เองเป็นแคว้นที่เข้มแข็งจึงจัดเป็นมหาอำนาจแห่งยุคเลยทีเดียว

<sup>๒๙</sup> พระเทพโสมถ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, **มณีแห่งปัญญา**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๐-๓๑.

### ๓.๒.๒. แคว้นขนาดกลาง จำนวน ๑๒ แคว้น

แคว้นเหล่านี้ เป็นแคว้นที่มีอำนาจขึ้นลงตามความเข้มแข็งของผู้ครองนคร แต่ก็มีบางแคว้นที่มีระบอบการปกครองที่เข้มแข็ง เช่น แคว้นวัชชี ที่ปกครองโดยระบอบสามัคคีธรรม ดังนี้

| ที่ | แคว้น   | เมืองหลวง/ผู้ครองนคร/รูปแบบการปกครอง                                                                  |
|-----|---------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ๑.  | กาฬี    | มีกรุงพาราณสีเป็นเมืองหลวง โดยมีพระเจ้าพรหมทัตทรงปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช                           |
| ๒.  | อังคะ   | กรุงจำปา                                                                                              |
| ๓.  | วัชชี   | มีเมืองไพศาลี หรือเวสาลี โดยมีพระเจ้าลิขณวิ ปกครองโดยระบอบสามัคคีธรรม หรือสมาพันธรัฐ                  |
| ๔.  | มัลละ   | ปาวา (ส่วนเหนือ)และกุสินารา(ส่วนใต้) เป็นเมืองหลวง ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ต่อมาใช้ระบบสามัคคีธรรม |
| ๕.  | เจตี    | โสถกัฏฐิหรือสุกัฏฐิ                                                                                   |
| ๖.  | กุรุ    | กรุงอินทปัทม์                                                                                         |
| ๗.  | ปัญจาละ | ฉัตรวดีหรือหิณฺดรยะ (ส่วนเหนือ)กามปิลยะ(ส่วนใต้)                                                      |
| ๘.  | มัจฉะ   | กรุงวิราฎะ                                                                                            |
| ๙.  | สุรเสนะ | กรุงมธุรา / มธุรา                                                                                     |
| ๑๐. | อัสสกะ  | กรุงโปตนะหรือโปตะลิ                                                                                   |
| ๑๑. | คันธาระ | กรุงตักกิลลา                                                                                          |
| ๑๒. | กัมโปชะ | กรุงทวารกะหรือราชปุระ                                                                                 |

### ๓.๒.๓. แคว้นขนาดเล็ก จำนวน ๕ แคว้น ประกอบไปด้วย

แคว้นขนาดเล็กเหล่านี้แทบไม่มีบทบาทอะไรเลย ในทางการเมืองระหว่างแคว้น นอกจากในพุทธประวัติที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์โดยเฉพาะ เช่น

## ๓.๓. รูปแบบการปกครอง

| ที่ | แคว้น      | เมืองหลวง                                           |
|-----|------------|-----------------------------------------------------|
| ๑.  | ลัทธิ      | กรุงกบิลพัสดุ์ มีพระเจ้าสุทโธทนะเป็นกษัตริย์        |
| ๒.  | โกลิยะ     | กรุงเทวทหะหรือรามคาม มีพระเจ้าสุปปพุทธะเป็นกษัตริย์ |
| ๓.  | ภัคคะ      | กรุงสังกัสมาคีรี                                    |
| ๔.  | วิเทหิ     | มถิลานคร                                            |
| ๕.  | อังคุตราปะ | อาปณะ                                               |

ในเรื่องรูปแบบการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญอยู่จำนวน ๓ รูปแบบคือ แบบสมบูรณาญาสิทธิราช (ราชาธิปไตย), แบบสามัคคีธรรม (สหพันธรัฐ) และแบบจักรวรรดินิยม (อุดมรัฐ) ซึ่งมีนัยดังนี้ คือ<sup>๓๐</sup>

๓.๓.๑. **แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Monarchical State)** คือรัฐที่ให้อำนาจสิทธิขาดในการปกครองบ้านเมืองขึ้นอยู่กับกษัตริย์โดยตรง แต่อาจทรงมอบหมายอำนาจให้กับพระบรมวงศานุวงศ์หรือบุโรหิต ข้าราชการบริหารไปปฏิบัติแทนได้ ประมุขของรัฐเรียกว่า **ราชา** รัฐที่ปกครองในระบบนี้มีความเจริญรุ่งเรืองในแคว้นมคธ, โกศล, อวันตี และวังสะ การสืบทอดอำนาจมักจะสืบทอดโดยสายเลือด เช่น จากพ่อไปสู่ลูก หรือหลาน เป็นต้น<sup>๓๑</sup>

๓.๓.๒. **แบบสามัคคีธรรม (Republic State)** หรือประชาธิปไตย คือรัฐที่มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครองมีได้อยู่ที่ประมุขของรัฐแต่เพียงผู้เดียว จะมีสภาหรือสังฆะ เป็นผู้กำหนดนโยบายและมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง สภาจะทำหน้าที่เลือกสมาชิกมาเป็นหัวหน้า

<sup>๓๐</sup> วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, **พุทธปรัชญาการปกครอง**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ม.ป.ป.), หน้า ๘.

<sup>๓๑</sup> พระมหาอภิวิชญ์ ธีรปัญญา, **การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

ฝ่ายบริหารเรียกว่า **ราชา** เช่น รัชชี, มัลละ, ลักกะ เป็นต้น เป็นการรวมกันของหลาย ๆ รัฐแล้วเลือกผู้นำเข้ามา<sup>๓๒</sup> บริหารจัดการ ซึ่งเทียบเท่ากับระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน กล่าวคือการปกครอง การกำหนดนโยบาย การออกกฎหมาย การตัดสิน ปัญหาต่าง ๆ ผู้ปกครองจะกระทำโดยมีการปรึกษาหารือกันก่อนมีการถือเสียงส่วนมากในการตัดสินใจ<sup>๓๓</sup>

**ทวิ ผลสมภพ** ได้ให้ทัศนะและยกกรณีของแคว้นมัลละ ว่าแคว้นนี้ไปแบ่งออกเป็นสองรัฐ มัลละหนึ่งมีนครปาวาเป็นเมืองหลวง ส่วนมัลละรัฐอีกส่วนหนึ่งมีกรุงกุสินาราเป็นเมืองหลวง ลักษณะการปกครองแบบนี้ไม่ค่อยจะพบที่ไหน ต่อมาเมื่อประเทศสหรัฐอเมริกาเกิดขึ้น และใช้ระบบการปกครองแบบรัฐแต่ละรัฐมีอำนาจปกครองตนเอง แต่การต่างประเทศ การคลังและการทหารขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลาง ลักษณะการปกครองแบบนี้นักปราชญ์เมืองไทยสมัยก่อนท่านเห็นว่าการปกครองแบบมัลละรัฐของตระกูลวาสิฏฐะ ดังนั้นท่านจึงบัญญัติศัพท์เรียกรัฐแต่ละรัฐของอเมริกาว่า มลรัฐ เช่นมลรัฐแคลิฟอร์เนีย หรือมลรัฐฮาวาย เป็นต้น ทั้งนี้โดยเอาชื่อของแคว้นมัลละมานำหน้าเพื่อให้รู้ว่ารัฐในอเมริกาเหล่านี้มีการปกครองแบบมัลละกษัตริย์ในสมัยพุทธกาล<sup>๓๔</sup>

**๓.๓.๓. แบบจักรวรรดินิยม (Imperialism)** คือรัฐที่มีแสนยานุภาพมาก มีอำนาจเหนือรัฐอื่น ๆ ผู้ปกครองจะใช้คำว่า มหาราช หรือพระเจ้าจักรพรรดิ

รูปแบบทางการเมืองการปกครองในสมัยพุทธกาลนั้นไม่แน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเมือง หรือนครรัฐนั้น ๆ เช่น บ้านชาณุมัต ซึ่งปกครองในรูปแบบพิเศษที่พระราชามอบให้เป็นรางวัล หรือพรหมไทย<sup>๓๕</sup> หรือในกรณีที่พวกพราหมณ์ปกครองเมือง เช่น กรุงเวฏฐทีปกะ ซึ่งปรากฏตอนที่ยกทัพเพื่อมาชิงพระบรมสารีริกธาตุ เป็น ๑ ใน ๘ เมืองที่ได้รับการแบ่งปัน<sup>๓๖</sup> ซึ่งปกติจะเป็นหน้าที่ของสถาบันกษัตริย์ในการปกครองสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนมีความเหลื่อมล้ำสูงต่ำต่างกัน

<sup>๓๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

<sup>๓๓</sup> มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **ปรัชญาการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕๙.

<sup>๓๔</sup> ทวิ ผลสมภพ, รศ. **ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔), หน้า ๗๐.

<sup>๓๕</sup> ที.ลี. (ไทย) ๙/๓๒๓/๑๒๕.

<sup>๓๖</sup> ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๖/๑๗๗.

ลักษณะทางการเมืองการปกครองจึงขาดเอกภาพมีการแบ่งรัฐใหญ่ รัฐเล็กกระจายกันออกไป รัฐเหล่านี้ปกครองโดยราชา ซึ่งได้อำนาจมาโดยการสืบทอดบ้าง โดยการอาศัยการคัดเลือกจากนักรบบ้าง ฯลฯ<sup>๓๓</sup>

**วิทยากร เชียงกูล** ได้อธิบายว่าราชาในอินเดียโบราณไม่ได้อ้างว่ามีเทวสิทธิ์ ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าเหมือนปรัชญาการเมืองของกษัตริย์ในยุโรป พวกเขาอ้างความเป็นธรรมราชา (ราชาผู้เป็นธรรม) มากกว่าอ้างความเป็นเทวราชา (ราชาซึ่งมาจากเทพเจ้า) ราชาได้รับมอบหมายให้พิทักษ์ปกป้องธรรมะโดยมีพราหมณ์เป็นผู้กำกับดูแล ในสมัยก่อนพุทธกาลวรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะที่สูงกว่ากษัตริย์ซึ่งมักเป็นเจ้านครรัฐเล็ก แต่สมัยที่กษัตริย์มีอำนาจแบบจักรพรรดิ วรรณะกษัตริย์สูงส่งกว่าวรรณะพราหมณ์ การกล่าวถึงว่ากษัตริย์ต้องเป็นธรรมราชานั้นเป็นไปตามคัมภีร์หรือทฤษฎี ในทางความเป็นจริง กษัตริย์ที่มีอำนาจมากบางยุคอาจจะอ้าง หรือทำตัวเป็นเทวราชาคือผู้ปกครองที่ใช้อำนาจแบบเผด็จการก็ได้<sup>๓๔</sup>

แม้ว่าในสมัยพุทธกาลจะมีแคว้นถึง ๒๑ แคว้น (รัฐ) โดยแบ่งรัฐมหาอำนาจออกเป็น ๔ รัฐ รัฐขนาดกลาง ๑๒ รัฐ และรัฐขนาดเล็กอีก ๕ รัฐ แต่ตลอดพุทธกิจ ๔๕ พรรษาพระองค์ก็มีได้ทรงสนับสนุน หรือทรงแสดงแนวคิดถึงระบบการเมืองการปกครองในแง่มุมของทฤษฎีอย่างทางแนวคิดตะวันตกเลย พระมหาธรรมวโรดม อริยมโม ได้มองพุทธกิจตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษาใน ๓ ด้าน คือ

๑) พุทธกิจด้านการเมือง โดยเห็นว่าพระพุทธรูปได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในรัฐแต่อย่างใด ทว่าทรงเข้าไปช่วยแก้ปัญหาและเสนอแนะหลักในการปกครองที่ช่วยทำให้รัฐมีความมั่นคงและสามารถปกครองให้ประชาชนมีความสุข

<sup>๓๓</sup> พระมหากวีวิษณุ วีระปัญญา. การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท, (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

<sup>๓๔</sup> วิทยากร เชียงกูล. ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๔), หน้า ๕๐.

๒) พุทธกิจด้านการบริหาร โดยเทียบกับภาษาบาลีว่า ปรีหร เป็นคำที่แสดงความหมายถึงลักษณะของการปกครองว่า เป็นการนำสังคม หรือหมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน ปรีหร อาจบ่งความหมายถึงการแบ่งงาน การกระจายอำนาจ หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้

๓) พุทธวิธีในการปกครอง โดยเทียบกับภาษาบาลีว่า ปสาส หรือ อภิบาล และเน้นไปที่การปกครองสงฆ์เป็นหลัก และอาศัยพระธรรมวินัยว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดระเบียบปฏิบัติสำหรับภิกษุสงฆ์ ถือได้ว่าเป็นหลักในการปกครองและบริหารงานคณะสงฆ์ นอกจากวินัยแล้วยังทรงใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหารการปกครองด้วย<sup>๓๙</sup>

จะเห็นได้ว่า เรื่องภายในรัฐ เป็นหน้าที่หรือการบริหารจัดการของเจ้าผู้ครองรัฐนั้น ๆ พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงใส่พระทัยว่าระบบ หรือรูปแบบไหนจะดีกว่ากัน พระองค์ทรงเน้นเฉพาะเรื่องของสังคม และการชี้นำสังคมให้มีความเห็นถูกต้องเท่านั้น

แนวคิดทางการเมืองการปกครองที่นักวิชาการสำนักต่าง ๆ ได้พยายามชี้ว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาตรงหรือสอดคล้องกับลัทธิความเชื่อของตน หากมองดูที่มาของรัฐที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธองค์แทบไม่แตะต้องรูปแบบของรัฐเลย

<sup>๓๙</sup> พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก, (ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔-๔๐.



## บรรณานุกรม

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง. **พุทธประวัติฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๓๕.

คุณ โทชนันท์. **พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๕.  
จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.

จิรโชค (บรรพต) วีระลัย และคณะ. **รัฐศาสตร์ทั่วไป**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

ทวี ผลสมภพ. **ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

บุญศักดิ์ แสงระวี. **แปลและเรียบเรียง. ลัทธิสังคมนิยม อดีต ปัจจุบัน อนาคต**. กรุงเทพฯ : หจก. เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๓.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐.

พระมหาธรรมมรุต อริยมโม. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก**. ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภณ. **การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนาเถรวาทกับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ**. ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหาอภิวิชญ์ อธิปญโญ. **การศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการเมืองของขงจื๊อกับพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. **มณีแห่งปัญญา**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

มยุรา อูเรนทร์. **พระพุทธศาสนากับการเมือง : กรณีศึกษาการปฏิบัติตนของนักการเมืองในปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **ปรัชญาการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๖.

วิทยากร เขียงกุล. **ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๘.

วิรัช ถิรพันธุ์เมธี. **พุทธปรัชญาการเมืองปกครอง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ม.ป.ป..

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. **“คำนำ.”** รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต, ๒๕๒๖.

สมภาร พรหมทา. **ปรัชญาสังคมและการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

Rung K Thanna. Boo S. Chuntra. **คู่มือรัฐศาสตร์แนวใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ PSP, ๒๕๓๗ .